

Sandra LUKŠAITĖ-RAMONIENĖ, Vytautas RINKEVIČIUS
Vilniaus universitetas

DĖL LIETUVIŲ KALBOS VARDAŽODINIŲ VEIKSMAŽODŽIŲ SU PRIESAGA *-(i)au-ti* KIRČIAVIMO RAIDOS

On the accentuation history of Lithuanian denominal verbs in *-(i)au-ti*

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama lietuvių kalbos vardažodinių veiksmažodžių su priesaga *-(i)au-ti* kirčiavimo raida. Dabartinėje kalboje šiems veiksmažodžiams būdingas priesagos kirtis, o negausūs šakninio kirčio vediniai paprastai būna padaryti iš 1 kirčiuotės daiktavardžių (pvz., *pókštauti* ← *pókštas* 1). Tokia padėtis gali būti aiškinama kaip Saussure'o dėsnio rezultatas. Išanalizavus visų LKŽ liudijamų nepriesaginio kirčio veiksmažodžių santykį su pamatinių žodžių kirčiavimu, matyti, kad absoliuti dauguma tokių veiksmažodžių yra vediniai 1 kirčiuotės vardažodžių (pvz., *úogauti* ← *úoga* 1), taigi išlaikyti iš epochos prieš pradedant ar iškart pradėjus veikti Saussure'o dėsniumi. Dalies vedinių, pasižyminčių nelauktu šaknies kirčiu ir akūtine metatonija ir žyminčių buvimą ilgalaikėje būsenoje (pvz., *mėrgauti* ← *mėrga*), kirčiavimas gali būti paveiktas panašios semantikos iteratyvinių veiksmažodinių vedinių, kuriems būdingas akūtinės šaknies kirtis paveldėtas dar iš baltų prokalbės laikų (pvz., *válkioti* ← *velka*, plg. la *valkât* ← *vęlk*). Keletui veiksmažodžių, padarytų iš spalvas žyminčių būdvardžių, būdinga cirkumfleksinė metatonija (pvz., *juōdauti* ← *júodas*) atsiradusi veikiant analogiškų priesagos *-(i)uo-ti* vedinių kirčiavimui. Kiti negausūs LKŽ liudijami neakūtinės šaknies kirčio pavyzdžiai dažniausiai yra palyginti neseni vediniai iš slavizmų (pvz., *triūb-au-ti*), kartais tai gali būti abejotino užrašymo atvejai (pvz., **beñdr-au-ti*), o kartais jų šaknies priegaidė gali būti nulemta vedinio semantikos (pvz., *pėd-au-ti*) ar kitų priežasčių.

Raktažodžiai: lietuvių kalba; istorinė akcentologija; priesaginiai veiksmažodžiai; akūtas; cirkumfleksas; metatonija.

Abstract. This article examines the accentuation history of Lithuanian denominal verbs in *-(i)au-ti*. In modern Lithuanian, these verbs typically have suffixal stress, and the few derivatives with root stress are generally formed from nouns of accentual paradigm 1 (e.g., *pókštauti* ← *pókštas*, a. p. 1). This situation can be interpreted as a result of Saussure's Law. An analysis of the relationship between all non-suffix-stressed verbs attested in the *Dictionary of the Lithuanian Language* (LKŽ) and the

accentuation of their base words shows that the vast majority of such verbs are derived from a. p. 1 nouns (e.g., *úogauti* ← *úoga*, a. p. 1), and therefore preserve an accentual state inherited from the period before or immediately after the onset of Saussure's Law. The accentuation of some derivatives with stative meanings and unexpected root stress together with acute metatony (e.g., *mérgauti* ← *meřgq*) may have been influenced by iteratives of similar semantics. The latter are characterized by root stress and acute metatony inherited from Proto-Baltic (e.g., *válkioti* ← *velka*, cf. Latvian *valkāt* ← *vēlk*). A small set of verbs derived from color adjectives exhibits circumflex metatony (e.g., *juōdauti* ← *júodas*), which appears to have developed under the influence of accent patterns found in analogous *-(i)uo-ti* derivatives. Other rare instances of non-acute root stress in LKŽ are typically either recent derivatives from Slavic loanwords (e.g., *triūbauti*), possible transcription uncertainties (e.g., *beñdrauti*), or forms in which the root tone appears to be semantically motivated (e.g., *pēdauti*) or influenced by other factors.

Keywords: Lithuanian; historical accentology; suffixed verbs; acute; circumflex; metatony.

Priesagos *-(i)au-ti* vedinių kirčiavimas (dabartinė padėtis)

§1. Šių dienų bendrinėje lietuvių kalboje veiksmažodžių su priesaga *-(i)au-ti* kirčiavimas didžiaja dalimi priklauso nuo jų darybos (žr. Stundžia 2014, 170t.).

§2. Dauguma vardažodžių vedinių kirčiuojami priesagoje, nepriklausomai nuo pamatinio kamieno akcentinių savybių, vedinio reikšmės ar kitų ypatybių (kitaip sakant, priesaga linkusi į dominacinės stipriąsias¹), pvz., *uog-áu-ti* (← *úog-a* 1), *kel-iáu-ti* (← *kēl-ias* 4), *vadov-áu-ti* (← *vadōv-as* 2) etc. Negausiai nepriesaginio kirčio atvejais viensiemeniuose pamatiniuose kamienuose visuomet būna akūtinė priegaidė (pvz., *pókšt-au-ti* ← *pókšt-as* 1), o daugiaskiemeniuose – kirčiuotas negalinis bet kokios priegaidės ar kiekybės skiemuo (pvz., *pūsryč-iau-ti* ← *pūsryč-iai* 1). Realioje vartosenoje priesagos kirtis, regis, yra vis labiau įsigalintis, plg. šnekamosios kalbos formas *pokšt-áu-ti*, *vyr-áu-ti* (greta norminių *pókšt-au-ti*, *vyr-au-ti*) ar su laiku besikeičiančių akcentinių variantų kodifikaciją norminamuosiuose darbuose (pvz., *pūsryč-iau-ti* / *pusryč-iáu-ti* [DLKŽ₂] ⇒ *pusryč-iáu-ti* / *pūsryč-iau-ti* [DLKŽ₈]).

¹ Dėl straipsnyje vartojamų akcentologinių terminų žr. Rinkevičius 2010; 2015, 34, 47–52.

§3. Veiksmažodžių vediniams būdingesnis šaknies (pamatinio kamieno) kirtis. Šaknies priegaidė – visuomet akūtas, tiek perimtas iš pamatinio žodžio (pvz., *stúg-au-ti* ← *stáug-ti*), tiek atsiradęs dėl metatonijos (pvz., *džiúg-au-ti* ← *džiaũg-ti-s*) ar pailgėjus balsiui (pvz., *dús-au-ti* ← *dùs-ti*). Priesagos kirtis retas, paprastai pasitaikantis mažiau skaidrios darybos deverbatyvuose (pvz., *teir-áu-ti-s* ← *tir-ti*; *geid-áu-ti* ← *geis-ti*, plg. ir adj. *geid-ùs*; *išdyk-áu-ti* ← *išdýk-ti*, plg. prtc. *išdýk-ęs* etc.).

Kirčiavimo modelių kilmė

§4. Remiantis bendromis priesaginių žodžių kirčiavimo raidos baltų ir slavų kalbose tendencijomis (plg. Dybo 1981, 201; Rinkevičius 2015, 47–52) ir kitų priesaginių veiksmažodžių kirčiavimo raidos lietuvių kalboje dėsningumais (pvz., *-(i)uo-ti* vedinių, žr. Lukšaitė-Ramonienė, Rinkevičius 2024), galima spėti, kad priesaga *-(i)au-ti* anksčiau turėjusi funkcionuoti kaip nedominacinė stiprioji morfema. Pamatinio kamieno kirtis turėjęs būti būdingas tik vediniams iš pastoviojo kirčio (t. y. akcentiškai stipriųjų kamienų) pamatinių žodžių (pvz., *úog-au-ti* ← *úog-a* 1; **pařš-au-ti* ← *pařš-as* 2), o priesagos kirtis – vediniams iš mobiliojo kirčio (silpnųjų kamienų) pamatinių žodžių (pvz., *žvér-iáu-ti* ← *žvér-ìs* 3; *draug-áu-ti* ← *draũg-as* 4). Dėl Saussure'o dėsnio peršokus kirčiui iš neakūtinės šaknies į akūtinę priesagą **pařš-au-ti* (> *pařš-áu-ti*) tipo žodžiuose, kalboje išaugęs priesaginio kirčio vedinių skaičius, dėl ko vėliau pagal analogiją priesagos kirtis galėjęs būti apibendrintas ir *úog-au-ti* (⇒ *uog-áu-ti*) tipo žodžiuose.

§5. Vardažodiniuose vediniuose dabar iš esmės ir matomas paskutinis šios raidos etapas. Pamatinio kamieno kirtis epochoje iškart po Saussure'o dėsnio veikimo likęs įmanomas tik vediniuose iš 1 kirčiuotės vardažodžių, pvz., *pókšt-au-ti* (← *pókšt-as* 1) ar *pùsryč-iau-ti* (← *pùsryč-iai* 1). Tuo galima paaiškinti nepriesaginio kirčio retumą dabartinėje kalboje, taip pat faktą, kad tokio kirčio atveju įmanomas tik akūtas vieninteliame ar galiniame pamatinio kamieno skiemenyje ar kirčiuotas negalinis pamatinio kamieno skiemuo.

§6. Veiksmažodiniams vediniams, dažniausiai turintiems iteratyvinę reikšmę (plg. Jakaitienė 1973, 46; LKG 2, 253; DLKG, 397t.), kaip ir su kitomis priesagomis sudaromiems iteratyvams, nuo seno turėjęs būti būdingas šaknies akcentinis stiprumas ir akūtinė priegaidė, visuose ar bent dalyje vedinių darybos grandinėje sukeltantys metatoniją (plg., pvz., *rék-au-ti* ← *rêk-ti*; *válk-io-ti* ← *vîlk-ti*, *velk-a* ir pan.) ar šaknies balsio pailgėjimą (pvz., *mét-y-ti* ← *mès-ti*, *mêt-a* < **mêt-a*). Reiškinyms neabejotinai bendrabaltiškos

kilmės (ar bent jau bendras rytų baltams, plg. la. *bręk-â-t* ← *brėk-t*; *vałk-â-t* ← *vilk-t*, *vęłk*; *męt-â-t* ← *mes-t*, *męt*)², taigi paveldėtas iš epochos iki Saussure'o dėsnio. Kad ir kokios bebūtų reiškinio atsiradimo priežastys³, jo rezultatas buvo tai, kad Saussure'o dėsnio veikimo metu deverbatyvų su šaknies cirkumfleksu ar priesagos kirčiu lietuvių kalboje buvę nepalyginti mažiau nei tokios struktūros denominatyvų (jei išvis buvę), todėl nenuostabu, kad veiksmažodžių vediniuose su *-(i)au-ti* įsivyravęs akūtinės šaknies kirtis, ne(be)-priklausęs nuo pamatinio kamieno akcentinės vertės, kiekybės ar priegaidės.

§7. Taip susiformavę du priesagos *-(i)au-ti* vedinių akcentiniai modeliai – priesagos kirtis (vyraujantis denominatyvuose) ir akūtinės šaknies (pamatinio kamieno) kirtis (vyraujantis deverbatyvuose). Pastebėtina, kad tiek denominatyvuose, tiek deverbatyvuose dėl skirtingų priežasčių tapęs neįmanomas šaknies (tiksliau, pamatinio kamieno galinio skiemens) cirkumfleksas. Neskaidrios ar nevienareikšmės darybos atvejais (pvz., *teir-au-tis* [plg. §3]; *varg-au-ti* ← subst. *varg-as* ?; verb. *varg-ti* ?) abu įsigalėję akcentiniai modeliai galėję vienas kitą veikti, o naujai kalboje pasidaromi žodžiai galėję patekti tiek į vieną, tiek į kitą modelį (plg. *vārg-au-ti* / *varg-áu-ti*).

Straipsnio tikslas

§8. Šiame straipsnyje siekiama patikrinti, kiek aprašytąjį hipotetinį raidos modelį patvirtina dabartinės⁴ lietuvių kalbos tarmių duomenys. Tam tikslui

---

² Latvių kalboje *-au-ti* vedinių nelikę (jie sutapę su *-uo-ti* vediniais, plg. lie. *kel-iáu-ti* vs. la. *ceļ-uô-t*, bet ankstesnį egzistavimą liudija tokios formos kaip dial. *męļ-av-u*, žr. Endzelīns 1951, 811t., 881 [§643, 685c]; dėl bendrabaltoslaviškos tipo kilmės plg. Villanueva Svensson 2014), tačiau akūtinė metatonija pasitaiko iteratyvuose su įvairiomis kitomis priesagomis (plg. Endzelīns 1951, 45t. [§17d, e, f]; Būga RR 2, 444t., 472t.; Derksen 1996, 295tt.; Rinkevičius 2015, 63).

³ Tikėtina čia buvus seną „ikoninį“ balsio pailgėjimą iteratyvuose, plg. Schmalstieg 2000, 124–129 (§4.6.2–4.6.3); Petit 2010, 136–138; Rinkevičius 2015, 55 ir lit.; plg. Jasanoff 2017, 87 ir lit.; Villanueva Svensson 2023, 168–170. Nuomonę, kad akūtinė metatonija radusis dėl kirčio atitraukimo, žr. Derksen 1996, 339t.; Pronk 2012, 225t.

⁴ Straipsnyje „dabartine“ kalba sąlygiškai vadinama pastarųjų pusantro šimtmečio lietuvių kalba, fiksuojama mokslinėje literatūroje nuo šiuolaikinės akcentologijos pradininko F. Kuršaičio darbų laikų. Šis kalbos raidos etapas skiriamas nuo „senosios“ lietuvių kalbos (t. y. fiksuojamos XVI–XVIII a. tekstuose, visų pirma M. Daukšos darbuose) ir dar senesnio ikirašytinio etapo (rekonstruojamo lyginamuoju ar vidinės rekonstrukcijos metodu).

surinkti paliudyti nepriesaginio kirčio priesagos *-(i)au-ti* vardažodiniai vediniai⁵ ir įvertintas jų santykis su pamatinių vardažodžių kirčiavimu. Medžiagos šaltinis – *Lietuvių kalbos žodynas* (toliau – LKŽ).

Daiktavardžių vediniai

§9. Beveik visi rasti daiktavardiniai *-(i)au-ti* vediniai su kirčiu **vienskiemeniame** pamatiniame kamiene turi akūtine šaknies priegaidę. Didžiosios dalies jų pamatiniai daiktavardžiai, kaip istoriškai ir lauktina, aiškiai priklauso 1 kirčiuotei (t. y. LKŽ paprastai fiksuojama tik 1 kirčiuotė visose tarmėse, ją dažnai patvirtina kirčiuotų senųjų tekstų, giminiškų kalbų duomenys⁶, vedinių kirčiavimas, o jei paliudytos ir kitos kirčiuotės, šių antrinis pobūdis dažnai gana akivaizdus):

- *ámž-iau-ti* (← *ámžius* 1; plg. s. lie. *ámž-in-as*, *-a* 1 D⁷, K);
- *ánkšt-au-ti* (← *ánkštis* 1);
- *bób-au-ti* (← *bóba* 1; plg. la. *bāba*, sl. **bāba* a. p. a);
- *bról-au-ti*, *brót-au-ti* (← *brólis* 1, *brótis* 1⁸; plg. s. lie. *bró-lišk-as*, *-a* 1 D⁹, la. *brālis*, sl. **brātrv* a. p. a¹⁰), dar plg. *bróter-au-ti* (žr. §18);
- *géd-auti* (← *géda* 1; plg. s. lie. *géd-ing-as*, *-a* 1 D¹¹, pr. *ni-gīd-ing-s*¹²);
- *glīnd-au-ti*, *glīndž-iau-ti* (← *glīnda* 1);
- *kùmšt-au-ti* (← *kùmšt-is* 1);
- *nór-au-tis* (← *nóras* 1; plg. s. lie. *nór-um-as* D);
- *plúot-au-ti*, *plút-auti* ‘bastytis, valkiotis’ (← *plúotas* 1, *plúta* ‘kas pluotuoja, bastūnas, valkata’);

⁵ Iš viso straipsnyje nagrinėjami 227 aiškūs ar potencialūs pamatinio kamieno kirčio vardažodiniai veiksmazodžiai. Vis dėlto pastebėtina, kad aiškaus baigtinio tokių veiksmazodžių sąrašo ar tikslaus jų skaičiaus pateikti neįmanoma dėl ne vienu atveju subjektyvios ar problemiškos žodžių darybos interpretacijos (plg. §7, 10, 13, 24, 27, 28).

⁶ T. y. latvių kalbos atitikmenų tęstinė priegaidė ir slavų „senasis“ akūtas resp. a. p. a (plg., pvz., Rinkevičius 2018, 196t.; 2015, 79t.; Villanueva Svensson 2023, 27).

⁷ Žr. Skardžius 1935, 40.

⁸ Lie dial. *brótis* 1 kirčiuotė LKŽ nurodyta be ją pagrindžiančių kirčiuotų pavyzdžių.

⁹ Žr. Skardžius 1935, 157.

¹⁰ Lie. dial. *bról̥ys* šaknies akcentinis silpnumas akivaizdžiai antrinis, nepatvirtinamas giminiškų kalbų ir galimas paaiškinti kolektyvo *broliai* ‘brolis su šeima, brolija’ kirčiavimo įtaka (plg. Stundžia 1992; 2014, 102).

¹¹ Žr. Skardžius 1935, 156.

¹² Plg. Rinkevičius 2009, 121, 124; 2011, 134.

- *pókšt-auti* (← *pókšt-as* 1);
- *prieš-au-ti* (← *priešas* 1);
- *púl-iauti* (← *púl-is* 1; plg. dial. / s. lie. *púl-ing-as*, *-a* 1, *púl-iuot-as*, *-a* 1 K)¹³;
- *smáil-auti* ‘gaudyti smailas (žuvelės)’ (← *smáila* 1)¹⁴;
- *šúd-auti* (← *šúdas* 1; plg. la. *súds*);
- *tóš-iau-ti* (← *tóšis* 1, *tošis* 3; plg. la. *tāss*);
- *úm-au-ti* (← *úmas* 1, *ūmas* 4; plg. la. *ūmakām* ‘gausiai; paskubom’, *ūmacīgs* ‘uolus’; jei ne deadjektyvas, žr. §22);
- *úog-auti* (← *úog-a* 1; plg. sl. *ág-od-a ← *ága)¹⁵;
- *vánt-auti* (← *vánta* 1)¹⁶;
- *várp-auti* (← *várpa* 1; plg. la. *vārpa*);
- *vėj-auti* (← *vėj-as* 1; plg. la. *vėjš*);
- *vétr-au-ti* (← *vétrā* 1; plg. la. *vętra*; dar plg. lie. *vétr-ing-as*, *-a* 1, sl. masc. *vętrъ a. p. *a*)¹⁷;
- *výr-auti* (← *výr-as* 1; plg. la. *vīrs*).

Dėsningumui neprieštarauja ir keli palyginti vėlyvi vediniai iš 1 kirčiuotės skolinių, atėjusių į kalbą jau po Saussure’o dėsnio¹⁸:

- *báik-au-ti* (← *báik-a* 1);
- *bùlb-au-ti* (← *bùlba* 1, *bùlbė* 1).

§10. Atskirai minėtina grupė nevienareikšmės darybos ekspresyvos reikšmės veiksmožodžių, kuriuos, viena vertus, būtų galima laikyti vediniais iš vad. „bendrosios giminės“¹⁹ pejoratyvinių deverbatyvinių daiktavardžių su

¹³ Nesutampa su la. dial. *pùlī²*, *pùlī²*, verb. *pùluôt* (atitiktų lie. cirkumfleksą arba mobiliojo kirčio akūtą). Kita vertus plg. *pùluots* ar pamatinį veiksmožodį *pūt*.

¹⁴ Dėl homoniminio veiksmožodžio *smáil-au-ti* ‘smaguriauti, tykoti, meilintis ir pan.’ žr. §22.

¹⁵ La. *uôga* laužtinė priegaidė, tikėtina, antrinė, atsižvelgiant į jokių akcentinio mobilumo pėdsakų nebuvimą lietuvių ir slavų kalbose. Dar plg. lie. *úog-a-krūm-is* 1, *úog-a-palaik-ės* 1, *úog-a-žemė*; *úog-au-nink-as* 1, *úog-au-sen-a* 1, *úog-au-din-ti*.

¹⁶ Bet plg. la. *uota* ‘teptukas’ (la. dial. *vañte*, matyt, laikytinas kuršizmu ar lituanizmu, plg. ALEW, s. v.).

¹⁷ Lie. *vétrā* 4, atsižvelgiant į latvių bei slavų kalbų atitikmenis ir bendrašaknį lie. *vėjas* 1, greičiausiai laikytinas antriniu.

¹⁸ Dar plg. LKŽ neliudijamą *špós-au-ti* (žr., pvz., KrtnŽ, s. v.; ŠVŽŽ, s. v.).

¹⁹ Plg. DLKG, 64t.

-a, -l-a, -r-a, -šn-a etc. Pastariesiems, kaip žinia, būdinga 1 kirčiuotė ir dėsninga akūtinė metatonija (plg. Stundžia 2014, 101), tad aptariamieji pavyzdžiai bent jau teoriškai galėtų papildyti akūtinės šaknies kirčio vedinių iš 1 kirčiuotės daiktavardžių sąrašą, plg.:

- *rėkl-au-ti* (← *rėk-l-a* 1 ← *rėkti*);
- *vėpl-au-ti* (← *vėp-l-a* 1 ← *vėpti, vėpti*);
- *zýzl-au-ti* (← *zýz-l-a* 1 ← *zýzti*);
- *skétr-au-ti* ‘skėsčioti, sklaidyti, mosuoti (rankomis)’ (← *skét-r-a* 1 ‘kas visur eina, skėtrioja, plevėsa’ ← *skėsti*);
- *žióbr-au-ti* ‘lėtai valgyti’ (← *žiób-r-a* 1 ‘kas išsižiojęs, pravira burna; žio-plys, ištižėlis’ ← *žióbt* ‘balsu rėkti’);
- *virkšn-au-ti* (← *virk-šn-a* 1 ← *virkti, vėrkti*);
- *súop-au-ti* ‘paisyti niekus, kliedėti etc.’²⁰ (← *súop-a* 1 ‘kas niekus kalba, niekatauška’ ← *suópti, súopti* ‘niekus kalbėti, plepėti etc.’);
- *šnébžd-au-ti* (← *šnébžd-a* 1 ← *šnibžd-ėti, šnabžd-ėti*)
- etc.²¹

Kita vertus, šie veiksmažodžiai gali būti interpretuojami ir kaip padaryti tiesiai iš atitinkamų veiksmažodžių (daugumoje atvejų – su išplėstinėmis priesagomis *-l-au-ti, -r-au-ti, -šn-au-ti* etc.) ir patiriantys lauktiną iteratyviniuose *-(i)au-ti* vediniuose [plg. §3, 6] akūtinę metatoniją, t. y. *rėk-lau-ti* ← *rėk-ti* etc. Juoba kad ne visų tokių veiksmažodžių spėjami pamatiniai pejoratyviniai daiktavardžiai yra faktiškai paliudyti, plg. *éd-r-au-ti* (← *és-ti*), *žving-l-au-ti* (← *žving-ti, žvéng-ti*) (žodžiai *édra ar *žvingla, nors ir įmanomi, LKŽ neužfiksuoti²²). Tokiu atveju šie veiksmažodžiai įeitų į platesnį veiksmažodinių priesagos *-(i)au-ti* ir jos išplėtinių variantų, pvz., *-s-au-ti, -t-au-ti, -č-iau-ti* etc., – visų sukeliančių akūtinę metatoniją, – vedinių lauką (plg. *rėk-s-au-ti* ← *rėk-ti*; *švós-t-au-ti* ‘tarpais šviesti, blykčioti, žybčioti’ ← *švòs-ti*; *pýkč-iau-ti* ‘šiek tiek pykti’ ← *pýk-ti*²³ etc.) ir į šio straipsnio objektą neįeitų.

²⁰ Čia pat priskirtinas ir F. Kuršaičio (ir juo besiremiančių vėlesnių žodynų) *sópauti*, atspindintis Mažosios Lietuvos tarmėms būdingą *o* ir *uo* painiojimą, bei skirtinas nuo kitos reikšmės aiškaus deverbatio *sópauti* (← *sopėti*).

²¹ Dar plg. *pírsk-au-ti, plíuršk-au-ti, švýtr-au-ti, végr-au-ti, vòngr-au-ti, vógr-au-ti, zvég-au-ti, zvóg-au-ti, žvóg-au-ti, žvég-au-ti*.

²² Kita vertus, plg. *édrius, žmogédra* ar *žvinglýs*.

²³ Jei ne *pýkč-iau-ti* ← subst. *pýkt-is*.

§11. Kitų akūtinės šaknies vedinių pamatinių daiktavardžių 1 kirčiuotė paliudyta bent kaip viena iš kelių galimų:

- *kéršt-au-ti* (← *keřštas* 2, *kérštas* 1; plg. adj. *keřštas*, -à 4);
- *lánkst-au-ti* (← *laňkostas* 2, *lánkostas* 1);
- *póp-au-ti* ‘lepinti, paikinti, puoselėti’ (← *popà* 2, 4, *pópa* 1 ‘skausminga vieta; išlepęs žmogus ir pan.’; plg. la. *pâpa*, *pâpa*);
- *slánk-auri* ‘medžioti slankas’²⁴ (← *slánka* 1 = sl. *slŏka a. p. *a* vs. *slankà* 4 = la. *sluoka*);
- *šék-au-ti* (← *šékas* 1, 3, *šėkas* 4; plg. la. *sêks*);
- *úoks-au-ti*, *úokso-au-ti* (← *úoksas* 1, 3, *uŏksas* 2; *úoksa* 1; *úoksvas* 1, 3; *úoksva* 1);
- *vérg-au-ti* (← *vérgas* 3, 1, *veřgas* 4; plg. la. *vęřgs*);
- *vėž-au-ti* (← *vėžys* 3, 4, *vėžis* 1; plg. la. *vėzis*)²⁵;
- *vìng-iau-ti* (← *vìngis* 1, *viňgis* 2);
- *žióg-au-ti* ‘žiogus gaudyti’ (← *žiogas* 3, *žiogas* 4, *žiogys* 4²⁶; s. lie. [D, 1x] *žiogas* 1²⁷).

Taip pat plg. skolinius:

- *sébr-au-ti* (← *sėbras* 2, *sėbras* 1).
- *tùlk-au-ti* (← *tùlk-as* 1, *tùlkas* 2).

§12. Akūtinės šaknies kirčio denominatyvų, kurių pamatiniams daiktavardžiams niekur nebūtų paliudyta 1 kirčiuotė, LKŽ fiksuoja tik pora:

- *bérn-au-ti* (← *bėrnas* 3; bet plg. la. *bęřns*);
- *óž-au-tis* (← *ožys* 3; plg. la. *âzis*).

Dėl galimos tokio kirčiavimo kilmės žr. §14.

§13. Kai kuriuose *-(i)au-ti* denominatyvuose vyksta akūtinė metatonija – jų šaknies akūtas matomas šalia pamatinio žodžio šaknies cirkumflekso. Plg. visų pirma:

---

²⁴ Žodis LKŽ pateiktas be kirčiuotų gyvosios kalbos pavyzdžių (vienintelis nurodytas pavyzdys – iš knyginio teksto). Taip pat plg. deverbatiavą *slánkauri* ‘slankioti ir pan.’ (← *slin̄kti*).

²⁵ Akcentinių variantų egzistavimas gali būti aiškinamas, pvz., skolinine (substratine) žodžio kilme (plg. Jakob 2024, 136).

²⁶ Plg. LKA 1, 160 (žml. 86).

²⁷ Žr. Skardžius 1935, 40.

- *mėrg-au-ti* (← *mergà, meřga* 4; plg. pr. acc. sg. *mėrgan*)²⁸;
- *márt-au-ti* (← *martì, mařčiq* 4; plg. la. *mārša*, pr. acc. sg. *mārtin, mār-tan*);
- *pīršl-au-ti*²⁹ (← *pīršl̥ys, pīršl̥i* 4)³⁰;
- *vīrš-au-ti* (← *vīršūs, vīršų* 4, *vīršūs* 2; plg. la. *vīrsus*, sl. **vbrxb* a. p. *b* [d] < ide. **uřs-u-*);
- *žýn-au-ti* ‘būti žyniu, burti, pranašauti’ (← *žyn̥ys, žyn̥i* 4, *žýnius* 2; plg. ir *žin̥ys* 4, *žinius* 2).

Dalį tokių potencialių denominatyvų su akūtine metatonija iš principo galima interpretuoti ir kaip deverbatyvus. Tokiu atveju šaknies akūtas, perimtas iš pamatinio žodžio ar atsiradęs dėl metatonijos ar balsio pailgėjimo, yra visiškai lauktinas, plg.:

- *būr-au-tis* ‘rinktis į būrį’ (← subst. *būr̥ys, būr̥i* 4 ?; verb. *būrti(s), būr̥é(si)* ?);
- *trýd-au-ti* (← subst. *trydà, trýdq* 4 ?; verb. *trýsti, trýdo* ?);
- *trūs-au-ti* (← subst. *tr(i)ūsas, tr(i)ūsą* 2, 4 ?; verb. *tr(i)ūsti* ?);
- *vārg-au-ti* (← subst. *vařgas* 4 ?; verb. *vařgti* ?)
- etc.

§14. Tikėtina, kad ir minėtuose daugiau mažiau aiškiuose denominatyvuose *mėrg-au-ti, márt-au-ti, pīršl-au-ti, vīrš-au-ti, žýn-au-ti*³¹ akūtinė metatonija gali būti įsivesta pagal iteratyvinių deverbatyvų pavyzdį. Su pastaraisiais juos sieja buvimo ilgalaikėje būsenoje reikšmė, t. y. ‘būti tokiam ar tuo, užsiimti tuo, dalyvauti tame, kas išreikšta pamatiniu žodžiu (ir pan.)’ (žr. Jakaitienė 1973, 48t.) (pamatiniai daiktavardžiai reiškia abstrakčias ilgalaikes būsenas, užsiėmimus, profesijas ir pan.). Nebūtinai pamatinio žodžio 1 kirčiuote, o galbūt ir iš deverbatyvų ateinančiu kirčiavimo modeliu gali būti aiškinamas ir prieš tai (žr. §11, 12) minėtų kai kurių kitų denominatyvų

²⁸ Latviškų formų įvairovė (plg. *mėrga, meřga*, [latg.] *mėrga², meřgele, merdzele, mařga*) neleidžia aiškiai rekonstruoti nei baltiškos praformos (plg. ALEW, s. v. *merga*; Smoczyński LED, s. v. *mergà*), nei pirminės priegaidės. Dėl galimos žodžio (bent jau prūsiško) skolintinės kilmės plg. Smoczyński 2000, 56f.

²⁹ Jei ne deverbatyvinis *-l-au-ti* vedinys iš *pīrš-ti* (plg. §10).

³⁰ La. *pīrslis* – tikėtina, lituanizmas (žr. ALEW, s. v. *pīršti*).

³¹ Pastarasis žodis istoriškai gali būti ir deverbatyvinės kilmės, plg. *žin-o*. Dėl *pīršl-au-ti* darybinės interpretacijos žr. išn. 29 ir §10.

nelauktinas šaknies kirtis resp. jos metatoninis akūtas, pvz., *bėrn-au-ti* (vietoj istoriškai lauktino *bern-áu-ti*) ‘būti bernu’ ← *bėrnas* 3; *kėršt-au-ti* ‘ketinti atkeršyti, grasinti kerštu (t. y. būti ilgalaikio keršto būsenoje)’ ← *kėršt-as* etc. Kitų reikšmių (pvz., ‘ieškoti, rinkti, gaudyti, vartoti tai, atlikti veiksmą su tuo, kas išreikšta pamatiniu žodžiu ir pan.’) vediniuose (jų pamatiniai žodžiai žymi augalus, gyvūnus, įrankius ar kitus konkrečius objektus) iš neakūtinės šaknies pamatinių daiktavardžių šaknies kirtis nepasitaiko (plg. *blus-áu-ti*, *lap-iáu-ti*, *blizg-iáu-ti* etc.).

§15. Kirčiuotos šaknies neakūtas vienskiemenio pamatinio kamieno desubstantyvuose (ar potencialiuose desubstantyvuose) pasitaiko retai, dažniausiai vediniuose iš skolintų daiktavardžių. Visais atvejais tokius vedinius galima laikyti palyginti vėlyvais, t. y. atsiradusiais epochoje jau po Saussure’o dėsnio. Cirkumfleksas ar trumpasis balsis paprastai perimtas iš tos pačios priegaidės ar kiekybės pamatinio žodžio šaknies. Plg.:

- *pōn-au-ti* (← *pōnas* 2 ⇐ le. *pan*, bru. *пан*);
- *pōsm-au-ti* (← *pōsmas* 2 ⇐ bru. *насмо*);
- *svōt-au-ti* (← *svōtas* 2 ⇐ bru. *сват*, le. *swat*);
- *šmūt-au-ti* (← *šmūtas* 2 ⇐ le. *czmut*, bru. *чмym*);
- *tuīg-au-ti* (← *tuīgus* 2 ⇐ rusėnų *тыргъ*);
- *triūb-au-ti* (← *triūbà*, *triūbq* 4, 2 ⇐ bru. *трыба*);
- *vaīt-au-ti* (← *vaītas* 2; plg. ir *vāitas* 1 ⇐ le. *wójt*).

Iš neskolintų pamatinių žodžių plg. nebent:

- *smōg-au-ti* ‘ilgai nevalgius kentėti, alkti, badauti’ (← *smogà* 4, *smōga* 1; *smōgas* 4 ‘lūpų apdžiūvimas, apkepimas nuo karščio ar troškulio, alkio’; plg. ir verb. *smōgti* ‘silpti, menkti, keipti’);
- *ūksm-au-ti* ‘sėdėti, gulėti ūksmėje’ (← *ūksmē* 4, *ūksmē* 2);
- *viēšn-au-ti* (← subst. *viešna*, *viēšnios* 4 ‘viešnage’ ?; *viešnià* 4, *viēšnē* 2, *viešnē* 4, *viešni* ?; adj. *viēšnas*, -à 4; *viešnūs* 4 ?);
- *žīn-au-ti* ‘rinkti žinias, žiniauti’ (← *žinà*, *žinià* 4).

Vienintelis atvejis, kur vedinio cirkumfleksas atsiradęs vietoj pamatinio žodžio akūto (t. y. įvykusi cirkumfleksinė metatonija), yra veiksmazodis *pėd-au-ti* (← *pėdà* 3, *pėda* 1). Jame, kaip ir sinoniminiame *pėd-in-ti*, cirkumfleksas³² (t. y. pagal akustinį įspūdį „tęstinio“ pobūdžio priegaidė, priešinga

³² Kirčiavimo *pėdauti* autentiškumą liudija gausūs paliudyti pavyzdžiai LKŽ: Utena

„staiginiam“ akūtei, plg. Girdenis 2003, 273) atsiradęs dėl semantikos ir atlieka ikoninę funkciją: žymi lėtą, išstęstą veiksmą, t. y. „palengva, tyliai eiti, žingsniuoti“.

§16. Dauguma **daugiaskiemenio** pamatinio kamieno daiktavardinių vedinių yra palyginti vėlyvos kilmės žodžiai, pvz., neseni skoliniai, XX a. knyginės kalbos naujažodžiai ir pan., tačiau tiek tokių žodžių, tiek potencialių senesnių veldinių kirčiavimas iš esmės paklūsta bendrajam dėl Saussure'o dėsnio susiformavusiam dėsningumui: pamatinio kamieno kirtis vyrauja vediniuose iš 1 kirčiuotės daiktavardžių, kirčiuotas dažniausiai būna negalinis pamatinio kamieno skienu, o jei galinis – paprastai tik akūtinis.

§17. Vedinių su kirčiuotu galiniu pamatinio kamieno skiemeniu esama nedaug. Visais (ar beveik visais, žr. išn. 33) atvejais matomas kirčiuoto skiemens akūtas ir pamatinio daiktavardžio 1 kirčiuotė (kaip vienintelė ar viena iš galimų):

- *skystatráid-au-ti* (← *skystatráida* 1, *skystatraĩdis* 2, *skystatráidis* 1);
- *taryb-au-ti* ‘tartis’ (← *tarybos* 1 ‘tarimasis, derybos’);
- *vasarýn-au-ti* ‘darytis su vasarynais, su properšomis’ (← *vasarýn-as* 1, 3 ‘neužšalusi ar ištirpusi vieta ežere, upėje, properša’);
- *velýk-au-ti* (← *Velýka* 1, *Velykà* 3, *Velýkos* 1, *Velýkos* 2 ⇐ brn. *вѣлик [Ѡзень]*);
- *tijũn-au-ti*³³ (← *tijũnas* 2, *tijũnas* 1).

§18. Kirčiuotas negalinis pamatinio kamieno skienu gali būti bet kokios priegaidės ar kiekybės. Beveik visuomet tai – 1 kirčiuotės žodžiai. Kirčiuoto skiemens priegaidė ar kiekybė paprastai perimta iš pamatinio žodžio. Vienu atveju (žr. s. v. *zýbetauti*) matomas ir balsio pailgėjimas resp. akūto atsiradimas (kaip ir vienskiemenio pamatinio kamieno vediniuose, žr. §13). Iš aiškių 1 kirčiuotės daiktavardžių išvesta³⁴:

(4x); Sudeikiai, Utenos r. (2x); Leliūnai, Utenos r. (1x); Molėtai (1x). Atitinkamai *pėdinti* liudijamas dar plačiau ir kodifikuotas bendrinėje kalboje.

³³ Nepaisant LKŽ nurodyto cirkumflekso (t. y. *tijũnauti*), šio žodžio priegaidė iš tiesų nežinoma – vieninteliai paliudyti atvejai yra iš Mikalojaus Daukšos tekstų (plg. Skardžius 1935, 235), kuriuose priegaidės šiaip nėra žymimos.

³⁴ Be toliau pateikiamų indigenių žodžių, plg. dar vedinius iš įvairių (beveik visuomet 1 kirčiuotės) skolinių (dauguma iš Mažosios Lietuvos), pvz.: *búdel-iau-ti*, *bėkėr-au-ti*, *býdel-iau-ti*, *búmblier-au-ti*, *bútkėr-au-ti*, *búter-iau-ti*, *ébel-iauti* / *ével-iauti*, *fúšer-iauti*, *pášninkau-ti* / *póšnyk-au-ti* / *póšnink-au-ti*, *piñzel-iau-ti*, *pýpor-au-ti*, *plóšter-iau-ti*,

- *biñbik-au-ti* ‘slankioti be darbo, timpinėti, bindzinėti’ (← *biñbikas* 1 ‘tinginys’);
- *bìtkop-au-ti* (← *bìtkopis* 1, *bìtkopė* 1);
- *bróter-au-ti* (← *brótis* 1, *brólis* 1; plg. *bról-au-ti*, *brót-au-ti*, žr. §9);
- *eļget-au-ti* (← *eļgeta* 1);
- *móter-au-ti* (← *móteris* 1, *mótė* 1; plg. la. *māte*, sl. *māti a. p. a), plg. ir *svetimmóter-au-ti* (žr. §19);
- *pōring-au-ti* (← *pōringė* 1);
- *póvyz-au-ti* (← *póvyza* 1);
- *priekaiš(t)-au-ti* (← *priekaiš(t)a(s)* 1);
- *priešgin-au-ti* (← *priešgina(s)* 1, *priešgyna(s)* 1);
- *priešinyk-au-ti* (← *priešinykas* 1), *K priėšinink-au-ti* (← *K priėšininkas* 1);
- *prieštar-au-ti* (← *prieštara(s)* 1);
- *pūsdien-iau-ti* ‘valgyti pavakarius’ (← *pūsdieniai* 1 ‘pavakariai’);
- *šipat-au-ti* ‘juoktis, šaipytis iš ko’ (← *šipata* 1 ‘kas vis šypsosi ir pan.’);
- *širdgėl-au-ti* (← *širdgėla* 1, *širdgėla* 1, *širdgėla*), *širdgil-au-ti* (← *širdgila* 1);
- *širdinink-au-ti* (← *širdininkas* 1)³⁵;
- *šiuřmik-au-ti* ‘ūžti, siausti’ (← *šiuřmikas* 1 ‘vėtra’);
- *úkinink-au-ti* (← *úkininkas* 1);
- *tėvykšt-au-ti* ‘veldėti’ (← *tėvykštė* 1, *tėvykščia* 1 ‘tėviškė ir pan.’; plg. *tėvykšt-ait-is*; taip pat plg. adj. *tėvykštis*);
- *tūpčik-au-ti* ‘tūpčioti’ (← *tūpčikas* 1 ‘lėtas, tingus žmogus’);
- *vīpic-au-ti* ‘šypsotis, maivytiš’ (← *vīpica* 1 ‘kas nuolat vaiposi, šaiposi’);
- *vōštak-au-ti* ‘niekus paistyti’ (← *vōštakas* 1 ‘žioplys, neišmanėlis’);
- *zibat-au-ti*, *zibet-au-ti*, *zýbet-au-ti* ‘juokauti ir pan.’ (← *zibata* 1, *zibeta* 1 ‘kas nuolat kikeną’);
- *zóbald-uo-ti*, *zóbild-au-ti* ‘plepėti’ (← *zóbaldas* 1, *zóbeldas* 1, *zóbilda* 1 ‘plepys’; plg. ir *zóbeld-uo-ti*).

pōter-(i)au-ti, *prīetel-au-ti*, *prýsieg-au-ti*, *pūder-iau-ti*, *pūrmon-áu-ti*, *řizik-au-ti*, *šēper-au-ti*, *šneider-iau-ti*, *špicbuk-au-ti*, *švógar-iau-tis*, *ūrdel-iau-ti*, *vīning-iau-ti*. Plg. taip pat pastarojo šimtmečio neologizmus: *sąjunginink-au-ti*, *sąmoj-au-ti*, *sámprot-au-ti*, *sánprot-au-ti*, *sántyk-iau-ti*, *sąoad-auti*, *sąveik-au-ti*, *šófer-iau-ti* etc. Dar plg. paliudyto aiškaus daugiaskiemenio pamatinio žodžio neturintį *štuřm-ik-au-ti*.

³⁵ Forma *širdinink-au-ti* (LKŽ: Liškiava, Varėnos r.; Leipalingis, Druskininkų sav. ter.), matyt, atspindi cirkumfleksinę metatonią, įvykusią jau pamatiniame žodyje, t. y.: *širdininkas* ← *širdį* (plg. *K priėšininkas*, žr. prieš tai).

§19. Dalies pamatinių daugiaskiemenio kamieno daiktavardžių 1 kirčiuotė paliudyta kaip viena galimų. Dažnu atveju jos pirminį pobūdį paliudija giminiškos kalbos ar (darinių atveju) pamatiniai žodžiai. Net jei ir negalima įrodyti 1 kirčiuotės archajiškumo, ji paprastai pasitaiko tuose pačiuose tarmių arealuose kaip ir atitinkami iš jų išvesti veiksmožodžiai su *-(i)au-ti*. Plg.³⁶:

- *āpmaud-au-ti* (← *āpmauda* 1, *apmaudà* 3^b, *āpmaudas* 3^b)
- *bādmir-au-ti* (← *bādmira* 1, *badmirà* 3^b, *bādmiris* 1, *badmirỹs* 3^b);
- *bēproč-iau-ti* (← *bēprotis* 1, *beprōtis* 2);
- *óbul-au-ti* [žem.] (← *óbu(o)las* 3^a, *óbūlas* 3^a, *obu(o)lỹs* 3^a, *obūlỹs* 3^a, *óbuolis* 1; plg. la. *ābuols* vs. sl. **āblo* a. p. a, **āblŕko* a. p. a);
- *pókait-au-ti* (← *pókaita* 1, *pókaitē* 1, *pókaitis* 1, *pokaitỹs* 3^a);
- *pūsryč-iau-ti*, *pūsryt-au-ti* (← *pūsryčiai* 1, *pūsrytis* 1, *pusrytỹs* 3^b);
- *rāgan-au-ti* (← *rāgana* 1, *raganà* 3b);
- *riēšut-au-ti* (← *riēšutis*, *-ies* 1, *riešutis* 3^a, *riēšutas* 3^a, *riešutỹs* 3^a; plg. la. *riēksts*, sl. **orēxŕ* a. p. a);
- *svetimmóter-au-ti* (← *svetimmóteris* 1, *svetimmotēris* 2), plg. ir *móterauti* (žr. §18);
- *šūnsuodeg-iau-ti* (← *šūnuodegis* 1, *šun(s)uodēgis* 2, *šūnsuodegà*);
- *úkvaizd-au-ti* (← *úkvaizda(s)* 1, *úkvaizdis* 1, *úkvaizdỹs* 3^a ← *úkis* 1);
- *ūmar-au-ti* (← *ūmaras* 1, 3^b);
- *vākar-au-ti* (← *vākaras* 3^b, 1³⁷; plg. sl. **vēcērŕ* a. p. c)
- *vāsar-au-ti* (← *vāsara* 1, *vasarà* 3^b);
- *vēdar-au-ti* (← *vēdarai* 3^a, *vēdarai* 1, *vēdarà* 3^a, *vēderas* 3^a, 1 etc.; plg. la. *vēdērs*, *vēdars*);
- *vēnter-iau-ti* (← *vēnteris* 1, *veñteris* 1, *venterỹs*, *vēnterē* 1, *venterē* 3^b)³⁸;
- *vil̄ktras-au-ti* (← *vil̄ktrasa(s)* 1, *vilktrasà* 1);
- *vóver-au-ti* (← *vóverē* 1, *voverē* 3^a; plg. la. *vāvere*)³⁹.

³⁶ Plg. ir keletą vedinių iš skolinių, pvz., *kūmet-au-ti* (← *kūmetis* 1, *kumetỹs* 3^b), *stórast-au-ti* (← *stóраста(s)* 1, *stóраста* 1, *storastà* 3), *ūbag-au-ti* (← *ūbagas* 3^b, 1).

³⁷ 1 kirčiuotė pasitaiko vakariniame lietuvių tarmių areale, kur paliudytas ir istoriškai nelauktinas pamatinio kamieno kirtis ne tik veiksmožodyje *vākar-au-ti*, bet ir analogiškame priesagos *-uo-ti* vedinyje *vākar-uo-ti* (plg. Lukšaitė-Ramonienė, Rinkevičius 2024, 81).

³⁸ La. *veñteris* priegaidė neiškalbinga dėl žodžio skolinčio pobūdžio (lituanizmas arba kuršizmas), plg. ALEW, s. v.

³⁹ Plg. ir. sl. **vēverŕ* a. p. a su kitokiu šaknies vokalizmu.

§20. Pamatinių žodžių 1 kirčiuotės LKŽ neliudija vos poros veiksmažodžių atveju, plg.:

- *biñbir-au-ti* (← *bimbìras* 2, *biñbìras* 3^b);
- *skañmal-iau-ti* (← *skañmalas* 3^b; bet plg. ir *skañmal-iuo-ti*⁴⁰).

Būdvardžių vediniai

§21. Pamatinių būdvardžių galimės įtakos *-(i)au-ti* vedinių nepriesagiam kirčiui nustatymą apsunkina aplinkybė, kad dabartinėje lietuvių kalboje skirtumas tarp pastoviojo ir mobiliojo kirčio būdvardžių (resp. akcentiškai stipriųjų vs. silpnųjų būdvardinių kamienų) bebaigiąs išnykti. Buvę pastoviojo kirčio (1, 2 kirčiuotės) vienskiemenio kamieno būdvardžiai perėję į mobilųjį tipą (3, 4 kirčiuotės), pvz., s. lie. *míelas*, *-a* 1 ⇒ dab. lie. *míelas*, *-à* 3, o *u* kamieno būdvardžiuose vis labiau įsigali 4 kirčiuotė, t. y. šaknies akūtas, nepriklausomai nuo pirminės kirčiuotės, dažnai linkęs virsti cirkumfleksu, pvz., *támsų* 3 (< *1) ⇒ *tañsų* 4. Plačiau žr., pvz., Būga RR 3, 73tt.; Zinkevičius LKIG 2, 24; Rinkevičius 2015, 39t. Daugiaskiemenio kamieno (išvestiniuose) būdvardžiuose pastovusis kirtis (stiprieji kamienai) dar įmanomas, tačiau dėl dominacinių darybos afiksų įsigalėjimo nemažoje dalyje žodžių jis yra pakeitęs ankstesnį mobilųjį, pvz., *naudingas*, *-a* 1 ⇐ s. lie. *náudingas*, *-à* 3^a; *vėlniškas*, *-a* 1 ⇐ s. lie. *vėlniškas*, *-à* 3^a (plg. Dybo 2006; Rinkevičius 2015, 47t.).

§22. Kirčiuoto **vienskiemenio** pamatinio kamieno vediniuose akivaizdžiai vyrauja šaknies *akūtas*. Daugumoje atvejų jis yra perimtas iš pamatinio būdvardžio. Kartais, remiantis paliudytais kirčiavimo archaizmais šių dienų tarmėse ar kirčiuotuose senuosiuose tekstuose, taip pat atitikmenimis giminiškose kalbose, galima rekonstruoti šių būdvardžių šaknų buvusį akcentinį stiprumą (1 kirčiuotę), pvz.:

- *ilg-au-ti* (← *ilgas* *1; plg. la. *ilgs*, sl. *dǫlgъ a. p. a);
- *júod-au-ti* (← *júodas* *1; plg. žem. nom. sg. fem. *júod-a*⁴¹, nom. pl. masc. *júod-t*⁴², adv. *júod-ai*⁴³; *júod-ym-é* 1, *júod-ym-as* 1, dial. *júod-um-as*; la. subst. *juōds* ‘nelabasis, velnias’);

⁴⁰ Žr. Lukšaitė-Ramonienė, Rinkevičius 2024, 79, 81.

⁴¹ LKŽ: Mosėdis (Skuodo r.), Žemaičių Kalvarija (Plungės r.), Salantai (Kretingos r.); KrtnŽ; ŠVŽŽ.

⁴² Girdenis 2008, 73 (išn. 180 [jōûdê]), 87 (išn. 244 [jó.udê]); 2012, 133 (išn. 378 [jōudê]).

⁴³ Girdenis 2008, 58 (išn. 112 [jōudâ]), 73 (išn. 180 [jōudâ]); LKŽ: Žemaičių Kalvarija (Plungės r.).

- *lýg-au-ti* (← *lýgas, lýgus* *1; 1 kirčiuotės formos ar jos reliktai gausiai liudijami dabartinėse tarmėse, M. Daukšos⁴⁴, K. Donelaičio⁴⁵, P. Ruigio⁴⁶, F. Kuršaičio⁴⁷ darbuose; plg. taip pat dial., D *lýg-um-as*; la. *līdz-ən-s*);
- *míel-au-ti, mýl-au-ti, méil-au-ti* (← *míelas* *1, *mýlas* *1, *méilus* *1; būdvardžio *míelas* 1 kirčiuotės formos paliudytos M. Daukšos⁴⁸, K. Donelaičio⁴⁹ tekstuose, 1605 m. katekizme⁵⁰, plg. taip pat F. Kuršaičio *míel-as-is* (greta jau *míelas*, -à 3)^{51, 52}; taip pat plg. D *méilus* 1, *méil-us-is*, *méil-um-as*, dial. *meilus*⁵³; la. *mīļš*, pr. nom. pl. *mīlai*⁵⁴, sl. *mīlb a. p. *a*⁵⁵);
- *smáil-au-ti* (← *smáilas *1, plg. la. *smāils*)⁵⁶;

⁴⁴ Žr. Kudzinowski 1977 1, 416; plg. Skardžius 1935, 54, 141.

⁴⁵ Žr. Buch 1961, 77.

⁴⁶ Plg. *Lygus, gi, gu* (RL 1, 80). P. Ruigio žodyne *u* kamieno būdvardžiai bei diakritiko nom. sg. masc. ir ex-neutr. galūnių formose liudijami tik tais atvejais, kai galūnės aiškiai nekirčiuotos, pvz., kai tą rodo diakritikas kamieno skiemenyje (pvz., *Patógus, gi, gu; Rúftus, ti, tu; Szwánkus, ki, ku, βwánkū; Tánkus, ki, ku; Tráifus, βi, βu*) arba kai jų lauktiną nekirčiuotumą patvirtina kiti šaltiniai, o diakritikas ant kirčiuoto šaknies balsį žyminčios raidės neįmanomas (pvz., *Lygus, gi, gu; Mandagus, gi, gu; Smulkus, ki, ku*). (Akūto diakritikas senuosiuose Mažosios Lietuvos tekstuose paprastai niekada nededamas ant raidės <y> ar ant nepailgėjančių balsių žyminčių raidžių dvigarsiuose.) Visais kitais atvejais (jų yra per šimtą) atitinkamose galūnėse diakritikas pavartotas (pvz., *Apftūs, ti, tū* etc.).

⁴⁷ Žr. Kurschat 1883, s. v.; 1876, § 813 [= 2013, 247].

⁴⁸ Žr. Kudzinowski 1977 1, 446tt.; Skardžius 1935, 141, 175.

⁴⁹ Žr. Buch 1961, 71; Janáček 2009, 189.

⁵⁰ Žr. Zinkevičius 1975, 51.

⁵¹ Žr. Kurschat 1883, 253.

⁵² P. Ruigio žodyne būdvardis paliudytas tiek su diakritiku ant nom. sg. fem. galūnės balsės (t. y. *Miēlas, lā* reikšme 'lieb', žr. RL 1, 85; 2, 244), tiek be (t. y. *Miēlas, la* reikšme 'angenehm', žr. RL 1, 91; 2, 22).

⁵³ Plg. Kardelytė 1961, 11 (Linkmenys).

⁵⁴ Žr. Rinkevičius 2009, 97.

⁵⁵ Lie. dial. (daugiausia žem.) *mýlas*, -à 3 senovinio kirčiavimo nustatyti negalima: senuosiuose kirčiuotuose tekstuose jis nepaliudytas, o dabartinėse tarmėse senjojo imobilumo požymiai nefiksuoti.

⁵⁶ Jei ne iš verb. *smil-ti* 'pamėginus ko, justį norą, smalsti, stalgti' ar subst. *smáila* 1 'smaližius'. Dėl diskutuotino ryšio tarp 'smailumo' ir 'smalsumo' reikšmių, matomų tiek *smail-au-ti*, tiek *smail-us* reikšmių sąrašuose (žr. LKŽ, s. v. v.), plg. Smoczyński LED, s. v. v. *smailūs, smilti*. Dėl homoniminio *smáil-au-ti* 'rinkti smailas (žuvelės)' žr. §9.

- *ráiš-au-ti* (← *ráišas *1; plg. D nom. pl. *ráišieji*, gen. pl. *ráišų*)⁵⁷;
- *rúst-au-ti* (← *rústas* *1, *rústus* *1, plg. dial., D, ML *rústus*, D, ML *rúst-um-as*, ML *rúst-yb-ė*)⁵⁸;
- *skýst-au-ti* (← *skýstas* *1; plg. la. *škīsts*, sl. *čístъ a. p. a);
- *šýkšt-au-ti* (← *šýkštas* *1, *šýkštus* *1, plg. dial. *šýkštus*, D. nom. pl. *šýkšti*);
- *táms-au-ti* (← *támsus* *1, plg. dial., D *támsus*, D *táms-um-a(s)*, *táms-yb-ė*⁵⁹);
- *tánk-au-ti* (← *tánkus* *1, plg. dial., D, R, K *tánkus*, D *tánk-esn-is*)⁶⁰;
- *tránk-au-ti* (← *tránkus* *1; plg. dial. *tránkus*);
- *úm-au-ti* (← *úmus* *1, plg. dial. *úmus*; plg. taip pat la. *ūmakām* ‘gausiai; paskubom’, *ūmacîgs* ‘uolus’; jei ne desubstantyvas, žr. §9).

§23. Dalies veiksmažodžių šaknies akūtas gali būti perimtas iš pamatinių būdvardžių, tačiau jų šaknų galimas ankstesnis akcentinis stiprumas šaltiniuose nėra paliudytas, o kartais net yra sunkiai įtikimas atsižvelgiant į giminiškų kalbų duomenis, plg.:

- *báikšt-au-ti* (← *baikštùs*, *baikštų* 4, *báikštų* 3);
- *gárd-au-ti* (← *gardùs*, *gárdų* 3, *gařdų* 4; plg. la. *garđs*);
- *jáun-au-ti* (← *jáunas* 3⁶¹; plg. la. *jaûns*, sl. *jûnъ a. p. c);
- *márg-au-ti* (← *márgas* 3)⁶²;
- *rén-au-ti* ‘tingiai ką nors daryti’ (← *rénas* 3 ‘nerangus, nevikrus’).

Kai kurie tokie būdvardiniai vediniai primena atitinkamus daiktavardinius vedinius su šaknies akūtu (metatoniniu ar ne) ir žyminčius buvimą ilgalaikėje

⁵⁷ Žr. Kudzinowski 1977 2, 178, plg. Skardžius 1935, 142. Akūtą liudija D acc. pl. *ráišus* 2x, *ráyšus*. Dabartinėse tarmėse galimos abi priegaidės, t. y. ir *ráiš-as* 3, ir *raiš-as* 4.

⁵⁸ Žr. Kudzinowski 1977 2, 179; Skardžius 1935, 57, 114, 142; Vidžiūnas 1991, 50, 162.

⁵⁹ Žr. Kudzinowski 1977 2, 304; plg. Skardžius 1935, 87t., 142.

⁶⁰ Žr. Kudzinowski 1977 2, 305; plg. Skardžius 1935, 142, 167.

⁶¹ Galimą šaknies akcentinį stiprumą galėtų rodyti nebent tik daiktavardiškai vartojami *jáunasai*, *jáunasis* [1] ‘vyras arba moteris, kurie tuokiasi (vestuvių metu)’, tačiau juose šaknies kirtis greičiausiai radęsis siekiant žodį atskirti nuo tiesiogine reikšme vartojamos būdvardžio įvardžiuotinės formos *jaunàsis* 3.

⁶² Latvių kalboje tikslus būdvardinis atitikmuo neišlikęs, tačiau jo vedinio *marguot* pavieniai paliudijimai iš skirtingų tarmių liudija tiek stiprųjį (plg. *mařguôt*), tiek silpnąjį akūtą (plg. *mařguôt*).

būsenoje, plg. semantiškai panašius deadjektyvą *jáun-au-ti* ‘būti jaunam; būti nevedusiam arba netekėjusiai; mergauti, bernauti’ ir desubstantyvus *bérn-au-ti* ‘būti nevedusiam, jaunikaičiu etc.’, *mérg-au-ti* ‘būti netekėjusiai etc.’ (plg. §12, 13). Jų kirčiuotą akutinę šaknį galima aiškinti kaip perimtą iš veiksmažodinių vedinių (plg. §14).

§24. Likusių veiksmažodžių pamatinių būdvardžių šaknyje dabartinėse tarmėse akūtas nepaliudytas (bent jau dalyje atvejų, ypač *u* kamieno būdvardžiuose [žr. §21], cirkumfleksas gali būti ir antrinis, plg. *baĩlų* vs. la. *baĩls*). Kai kuriais atvejais ankstesnį šaknies akcentinį stiprumą gali liudyti šaknies kirtis *u* kamieno nom. sg. formoje (pvz., dial. *búdrus*, *smaĩkus*, *šiuĩrkštus*). Tokiais atvejais kaip *búdr-au-ti* (← *budr-us*) ar *gér-au-ti(s)* (← *gěr-as* < *gěr-as) matomas šaknies balsio pailgėjimas su atsirandančiu stipriuoju akūtu, įprastu veiksmažodiniams ir, kaip matyta (žr. §13, 14), kai kuriems daiktavardiniams vediniams (plg. ir §23). Dalį veiksmažodžių galima interpretuoti ir kaip tiesioginius deverbatyvus su išplėstinėmis priesagomis (pvz., *búdr-au-ti* ← *bùs-ti*, *bùd-o*; *búg-št-au-ti* ← *búg-ti*, plg. §10). Plg.:

- *baĩl-au-ti* (← *bailùs*, *baĩlų* 4; plg. la. *baĩls*, *baĩlš*);
- *bérgžd-au-ti* (← *beĩgždžias* 4);
- *búdr-au-ti* (← *budrùs* / *búdrus* 4);
- *búgšt-au-ti* (← *búgštùs*, *búgštų* 4, *bugštùs* 4);
- *gér-au-ti(s)* ‘gèrėtis, geru laikyti’ (← *gėras* 4);
- *páik-au-ti* (← *paĩkas* 4);
- *sáug-au-ti* (← *saugùs*, *saũgų* 4; plg. ir subst. *saugà*, verb. *sáug-o-ti*, la. *saũdzēt*, *sàudzēt*⁶³);
- *skérs-au-ti* (← *skeĩsas* 4; plg. la. *šķērss*);
- *smálst-au-ti* ‘smaguriauti’ (← *smastùs*, *smalštų* 4; plg. subst. *smalštas* 2);
- *smárk-au-ti* (← *smarkùs* / *smaĩkus* 4);
- *šiuĩrkšt-au-ti* (← *šiuĩrkštùs* / *šiuĩrkštus* 4, *šiuĩrkštas* 4)

§25. Su kirčiuota neakūtinė šaknimi paliudyta keletas būdvardinių veiksmažodžių. Dviejuose matoma netikėta cirkumfleksinė metatonija:

- *juòd-au-ti*⁶⁴ (← *júodas*; plg. ir *júod-au-ti*, žr. §22);
- *maĩrg-au-ti*⁶⁵ (← *márgas*; plg. ir *márg-au-ti*, žr. §23).

⁶³ Plg. Derksen 1996, 336t.

⁶⁴ LKŽ: Debeikiai (Anykščių r.).

⁶⁵ LKŽ: Vilkaviškis. Taip pat plg. ZnŽ, s. v.

Abu atvejai gali būti laikomi nesenaais lokaliais priesagos *-(i)uo-ti* vedinių (t. y. *juōd-uo-ti*, *maĩg-uo-ti*) perdirbiniais⁶⁶ ar bent pastarųjų paveiktai žodžiais. Dalyje lietuvių kalbos tarmių priesagos *-(i)uo-ti* vediniams, padarytiems iš spalvas (ar panašias ypatybes) žyminčių būdvardžių, būdingas šaknies kirtis su metatoniniu cirkumfleksu (plg. dar *baĩt-uo-ti* ← *báĩt-as*, *pĩlk-uo-ti* ← *pĩlk-as*, *mėĩl-yn-uo-ti* ← *mėĩl-yn-as* etc.). Cirkumfleksas juose greičiausiai atsiradęs kaip ikoninę būsenos (besitęsiančio veiksmo) funkciją žymintis darybos požymis, leidęs atskirti tokius veiksmažodžius nuo būvio kaitos ar padaromosios reikšmės vedinių (žr. Lukšaitė-Ramonienė, Rinkevičius 2024, 99). Priesagos *-(i)uo-ti* vediniuose šis požymis atsiradęs ir išplitęs jau po Saussure'o dėsnio veikimo, tad juo labiau ir minėtuose dviejuose sporadiškai liudijamuose *-(i)au-ti* vediniuose, pavienėse šnektose pakeičiančiuose *-(i)uo-ti* vedinius, jis negali būti senas.

Š26. Sunku būtų įrodyti ir kitų neakūtinės šaknies kirčio veiksmažodžių, turinčių vos po vieną vartosenos pavyzdį LKŽ, senumą, o kai kurių – gal net ir autentiškumą, plg.:

- *stĩpr-au-tĩ*⁶⁷ (← *stĩpras*, *stĩprũs* 4);
- *smũtn-au-tĩ*⁶⁸ (← *smũtnas* 4 ⇐ br. смутны, le. *smutny*);
- *šveĩt-au-tĩ*⁶⁹ (← *šveĩtas* 4, 2).

Žodžių *beĩdr-au-ti* (← *beĩdras* 4), *pũtl-au-ti* (← *putlũs* 4, D *pũtlus* 2) su šaknies kirčiu liudijamų tik M. Daukšos tekstuose, LKŽ nurodytas cirkumfleksas resp. balsio trumpumas nebūtinai teisingi (iš Daukšos rašybos spręsti apie šių žodžių priegaidę resp. balsių *u/ũ* kiekybę negalima)⁷⁰.

Š27. Ne vienas minėtas ir įvairūs neminėti šakninio kirčio potencialūs deadjektyvai gali būti interpretuojami ir kaip deverbatyvai. Tokiu atveju šaknies akūtas (metatoninis ar ne) visai dėsningas, plg.:

- *ĩlg-au-ti* (← adj. *ĩlgas* *1 ?; verb. *ĩlgti*, *ĩlgti* ?);
- *lyg-au-ti* (← adj. *lygas*, *lygus* *1 ?; verb. *lygti* ?);
- *tránk-au-ti* (← adj. *tránkus* *1 ?; verb. *treĩkti* ?);

⁶⁶ Bent jau ZnŽ duomenimis, *maĩg-au-ti* vartojamas šnekteje, kur *maĩg-uo-ti* nepaliudytas.

⁶⁷ NdŽ, s. v.

⁶⁸ LKŽ: Varniai, Telšių r.

⁶⁹ LKŽ: Varanavas / Balatna (Baltarusija).

⁷⁰ Nenurodant priegaidės šaknies kirtis LKŽ liudijamas ir veiksmažodyje *gobš-au-ti* (← subst. *gobšas* 2 ?; adj. *gobšũs*, *gobšũ* 4 ?).

- *páik-au-ti* (← adj. *paikas* 4 ?; verb. *paikti* ?);
- *dáig-au-ti* (← adj. *daigùs* 4 ?; *dáigas* 3, *daigas* 4 ?; verb. *dýgti* ?);
- *drqs-au-ti* (← adj. *drqsùs*, *drqsų* 4 ?; verb. *drįsti* ?);
- *gqst-au-ti* (← adj. *gqstùs*, *gqstų* 4 ?; verb. *gqsti* ?; plg. ir subst. *gqstis* 1 ‘baimė’);
- *ráiš-au-ti* (← adj. *ráišas* 3, *raišas* 4 ?; verb. *ráišti* ?)
- etc.

§28. Iš retų neakūtinės šaknies kirčio nevienareikšmės darybos veiksmazodžių plg. nebent:

- *puik-au-ti*⁷¹ (← *puikùs*, *puikų* 4 ?; verb. *puikti* ?; dar plg. subst. *puikà*⁷², *pùika* 1);
- *šviēs-au-ti*⁷³ (← adj. *šviesùs*, *šviēsų* 4 ?; subst. *šviesà*, *šviēsą* 4 ?; verb. *šviēsti* ?).

§29. **Daugiaskiemenių** būdvardžių vedinių paliudyta nedaug. Pamatinio kamieno galinio skiemens kirtis matomas⁷⁴:

- *raudón-au-ti* (← *raudónas* 1, 3; vedinyje išlaikytas stiprusis akūtas);
- *patōg-au-tis* (← *patógus* *1, plg. dial. *patógus*, D *patógi*, *patógumi*, *patóg-esn-is* etc.; cirkumfleksas veiksmazodyje naujai įsivestas iš naujesnės būdvardžio formos *patogùs*, *patōgų* 4 su apibendrintu *u* kamieno būdvardžiams silpnuoju cirkumfleksu, plg. Young 1983).

§30. Pamatinio kamieno negalinio skiemens (bet kokios priegaidės ar kiekybės) kirtis, kaip ir galima tikėtis, pasitaiko keliuose vediniuose iš 1 kirčiuotės daugiaskiemenių būdvardžių:

- *pōnišk-au-ti* (← *pōniškas* 1 ← *pōnas* 2);
- *príešing-au-ti* (← *príešingas* 1 ← *príešas* 1);

⁷¹ LKŽ: Pociūnėliai (Radviliškio r.).

⁷² LKŽ nurodoma 2 kirčiuotė nepatikima. Ji nustatyta remiantis tik F. Kuršaičio žodyno neiškalbinga nom. sg. forma *puikà* (be to, pateikta laužtiniuose skliaustuose, vadinasi, paties Kuršaičio nevertota).

⁷³ LKŽ: Sudeikiai (Utenos r.). Ne visai aišku, kiek patikimas LKŽ nurodomas cirkumfleksas pavyzdyje iš L. Ivinskio raštų.

⁷⁴ Dar plg. nevisai aiškios darybos atvejį su lauktinu akūtu *balýn-au-ti* ‘balti, blykšti’ (← adj. *balynas ‘balkšvas ar pan.’? ← adj. *bālas* ?).

- *vókišk-au-ti* (← *vókiškas* 1, 3^a)⁷⁵;
- *vižžlyb-au-tis* (← *vižžlybas* 1, ⇐ (s.) ru. вежливы́й).

Veiksmazodžio *gel̄ton-au-ti* kirčiavimas abejotinas. Vienintelis tokio kirčiavimo šaltinis – F. Kuršaičio žodynas, tačiau jame žodis pateiktas laužtiniuose skliaustuose, reiškiančiuose, kad jis pačiam Kuršaičiui buvęs nežinomas. Pirminiame šaltinyje – greičiausiai G. H. F. Nesselmanno žodyne – žodis nekirčiuotas, o Kuršaitis jį, ko gero, mechaniškai sukirčiavęs taip pat kaip greta einantį sau žinomą *gel̄ton-uo-ti*⁷⁶ (dėl šio kirčiavimo plg. §25).

Apibendrinimas

§31. Atliktas tyrimas leidžia patvirtinti šiuos senus ir iškelti naujus teiginius apie vardažodinių veiksmazodžių su priesaga *-(i)au-ti* vedinių kirčiavimo raidą:

1. Priesaga *-(i)au-ti* rekonstruotina kaip nedomacinė stiprioji – jos vediniams iš pastoviojo kirčio pamatinių vardažodžių nuo seno buvęs būdingas šaknies (pamatinio kamieno) kirtis, o vediniams iš mobiliojo kirčio vardažodžių – priesagos kirtis. Dėl Saussure'o dėsnio kirtis buvęs dėsningai nukeltas į priesagą vediniuose iš 2 kirčiuotės vardažodžių, o vėliau ir nemažoje dalyje vedinių iš 1 kirčiuotės vardažodžių pagal analogiją apibendrintas priesagos kirtis.
2. Absoliučios daugumos bendrinėje kalboje, skirtingose tarmėse ar senuosiuose kirčiuotuose tekstuose paliudytų nepriesaginio kirčio veiksmazodžių pamatiniai žodžiai yra 1 kirčiuotės vardažodžiai (daiktavardžių atveju tą galima nesunkiai pagrįsti konkrečiais pavyzdžiais, pvz., *úog-au-ti* ← *úog-a* 1; būdvardžių atveju analizę apsunkina mobiliojo kirčio tipo ir šaknies cirkumflekso įsigalėjimo tendencijos dabartinėje kalboje rezultatai, tačiau istorinei rekonstrukcijai prieinami duomenys dėsningumui neprieštaruoja, plg. *míel-au-ti* ← *míel-as* *1), tad šių veiksmazodžių kirčiavimas gali būti laikomas išlaikytu archaizmu iš epochos prieš pradedant ar iškart pradėjus veikti Saussure'o dėsniai.
3. Dalies vedinių, pasižyminčių nelauktu šaknies kirčiu ir akūtine metatonija bei žyminčių buvimą ilgalaikėje būsenoje (pvz., *mérg-au-ti* ←

⁷⁵ Šaltinyje, kuriame paliudytas veiksmazodis *vókišk-au-ti* (KŽ), pamatinis būdvardis *vókiškas*, *-a* kirčiuojamas 1 kirčiuote.

⁷⁶ T. y.: [gel̄tonauju, -nawau, -naufiu, -nauti = gel̄tonũju, *gelb schimmern*], žr. Kur-schat 1883, 119.

meřg-q 4), kirčiavimas gali būti paveiktas panašios semantikos iteratyvinių veiksmažodinių vedinių, kuriems būdingas šaknies kirtis ir stiprusis akūtas paveldėti dar iš baltų prokalbės laikų (pvz., *válk-io-ti* ← *velk-a*, plg. la. *vaĭk-â-t* ← *vęlk*).

4. Keletui veiksmažodžių, padarytų iš spalvas žyminčių būdvardžių, būdinga cirkumfleksinė metatonija (pvz., *juōd-au-ti* ← *júod-as* *1) atsiradusi veikiant analogiškų priesagos *-(i)uo-ti* vedinių kirčiavimui (plg. dial. *juōd-uo-ti* ← *júod-as*).
5. Kiti negausūs LKŽ liudijami neakūtinės šaknies kirčio pavyzdžiai dažniausiai yra palyginti neseni vediniai iš slavizmų (pvz., *triūb-au-ti*), kartais tai gali būti abejotino užrašymo atvejai (pvz., **beñdr-au-ti*), o kartais jų šaknies priegaidė gali būti nulemta vedinio semantikos (pvz., *pěd-au-ti*) ar kitų priešasčių.

SANTRUMPOS IR SUTARTINIAI ŽENKLAI

a. p. – akcentinė paradigma

dial. – tarminė forma

D – Mikalojaus Daukšos tekstai

K – Frydricho Kuršaičio darbai (plg. Kurschat 1876; 1883)

KŽ – Aleksandro Kuršaičio žodynas

NdŽ – Maxo Niedermanno et al. žodynas

R – Pilypo Ruigio žodynas (plg. RL)

žem. – žemaičių

>, < – fonetinė raida

⇒, ⇐ – nefonetinė raida

→, ← – žodžių darybos kryptis

LITERATŪRA

ALEW – *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* 1–3, Hamburg: Baar (<https://alew.uni-frankfurt.de/>).

Buch, Tamara 1961, *Die Akzentuierung des Christian Donelaitis*, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Būga RR – Kazimieras Būga, *Rinktiniai raštai* 1–3, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1959.

Derksen, Rick 1996, *Metatony in Baltic*, Amsterdam, Atlanta: Rodopi.

Dybo, Vladimir Antonovič 1981, *Slavjanskaja akcentologija. Opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyx paradigmy v praslavjanskom*, Moskva: Nauka.

Dybo, Vladimir Antonovič 2006, Poroždenie akcentnyx tipov proizvodnyx imen v baltijskom, *Balto-slavjanskie issledovanija* 17, 116–249.

DLKG – Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 4-oji pataisyta laida, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.

DLKŽ₂ – Jonas Kruopas (ats. red.), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, II papildytas leidimas, Vilnius: Mintis, 1972.

DLKŽ₈ – Stasys Keinys (vyr. red.), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021 (<https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas>).

Endzelīns, Jānis 1951, *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Girdenis, Aleksas 2003, *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Girdenis, Aleksas 2008, *Žemaičių dzūkai. Tekstai su komentarais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Girdenis, Aleksas 2012, *Šiaurės žemaičių Skuodo zona. Tekstai su komentarais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jakaitienė, Evalda 1973, *Veiksmazodžių daryba: priesagų vediniai*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto leidybinis skyrius.

Jakob, Anthony 2024, *A History of East Baltic through Language Contact*, Leiden, Boston: Brill.

Janáček, Karel 2009, *Prízvukování u Donalitia / Donelaičio kirčiavimas*, Brno, 2009.

Jasanoff, Jay H. 2017, *The Prehistory of the Balto-Slavic Accent*, Leiden, Boston: Brill.

Kardelytė, Jadvyga 1961, Linkmenų tarmės būdvardis ir įvardis, *Kalbotyra* 3, 7–25

Krtnž – Juozas Aleksandravičius, *Kretingos tarmės žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011.

Kudzinowski, Czesław 1977, *Index-słownik do „Daukšos Postilė“* 1–2, Poznań: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Kurschat, Friedrich 1876, *Grammatik der littauischen Sprache*, Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses (vertimas: Frydrichas Kuršaitis, *Lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013).

Kurschat, Friedrich 1883, *Littauisch-deutsches Wörterbuch*, Halle a. S.: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.

LKA 1 – Kazys Morkūnas (ats. red.), *Lietuvių kalbos atlasas 1: Leksika*, Vilnius: Mokslo, 1977.

LKG 2 – Kazys Ulvydas (vyr. red.), *Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija* (veiksmazodis, prieveiksmis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, išiktukas), Vilnius: Mintis, 1971.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1, 3–20, Vilnius, 1941, 1956–2002; 2, Kaunas, 1947; 1²–2² – 2 leid., Vilnius, 1968–1969 (elektroninė versija: <http://lkz.lt/>).

Lukšaitė-Ramonienė, Sandra, Vytautas Rinkevičius 2024, Lietuvių kalbos veiksmazodžių su priesaga *-(i)uoti* kirčiavimo raida, *Acta Linguistica Lithuanica* 91, 77–116.

Petit, Daniel 2010, *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen*, Leiden, Boston: Brill.

Pronk, Tijmen 2012, Proto-Indo-European long vowels and Balto-Slavic accentuation, *Baltistica* 47(2), 205–247.

Rinkevičius, Vytautas 2009, *Prūsų kalbos kirčiavimo sistema*, Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.

Rinkevičius, Vytautas 2010, Kai kurie teoriniai morfologinės akcentologijos koncepcijos aspektai, *Baltistica* 56(1), 9–43.

Rinkevičius, Vytautas 2011, Baltoslavische schwache (rezessive) Nominalsuffixe im Altpreußischen, in Elena Stadnik-Holzer (Hrsg.), *Baltische und slavische Prosodie. International Workshop on Balto-Slavic Accentology IV (Scheibbs, 2.–4. Juli 2008). Scheibbs Internationaler Sprachhistorische Tage I (= Schriften über Sprache und Texte 11)*, Frankfurt am Main etc.: Peter Lang.

Rinkevičius, Vytautas 2015, *Baltų ir slavų kalbų kirčiavimo istorija* 1, Vilnius.

Rinkevičius, Vytautas 2018, Latvių kalbos vardažodžių priesagų priegaidžių kilmė, *Baltistica* 53(2), 187–229.

RL – Philipp Ruhig, *Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Lexicon [...]*, [Königsberg], 1747.

Schmalstieg, William R. 2000, *The Historical Morphology of the Baltic Verb (= Journal of Indo-European Studies. Monograph 37)*, Washington D.C.: Institute of the Study of Man Inc.

Skardžius, Pranas 1935, *Daukšos akcentologija*, Kaunas: VDU Humanitarinių mokslų fakultetas (= Idem, *Rinktiniai raštai* 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 37–347).

Smoczyński, Wojciech 2000, *Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreußischen*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Smoczyński LED – Wojciech Smoczyński, *Lithuanian Etymological Dictionary* 1–5, Berlin etc.: Peter Lang.

Stundžia, Bonifacas 1992, The category of collective and the development of nominal accentuation in East Baltic languages, in Wojciech Smoczyński, Axel Holvoet (eds.), *Colloquium Pruthenicum Primum*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Stundžia, Bonifacas 2014, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Eugrimas.

ŠVŽŽ – Birutė Vanagienė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos* 1–2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.

Vidžiūnas, Arvydas 1991, *Lietuvių kalbos priesaginių vardažodžių kirčiavimo ir akcentinės kodifikacijos istorija (Maž. Lietuva ir J. Jablonskis)*, Filologijos mokslų kandidato disertacija, Vilniaus universitetas.

Villanueva Svensson, Miguel 2014, The origin of the denominative type Lith. *-ąuti, -ąuja*, OCS *-ovati, -ujǫ*, *Baltistica* 49(2), 251–264.

Villanueva Svensson, Miguel 2023, *The Rise of Acuteness in Balto-Slavic*, Leiden, Boston: Brill.

Young, Steven 1983, The neomobile stress pattern of Lithuanian *u*-stem adjectives, *Folia Slavica* 6(1–2), 64–70.

Zinkevičius LKIG – Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 1–2, Vilnius: Mokslas, 1980–1981.

Zinkevičius, Zigmas 1975, *Iš lietuvių istorinės akcentologijos. 1605 m. katekizmo kirčiavimas*, Vilnius.

Sandra LUKŠAITĖ-RAMONIENĖ

Vytautas RINKEVIČIUS

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lietuva

[sandra.luksaite-ramoniene@flf.vu.lt]

[vytautas.rinkevicius@flf.vu.lt]